

Хасанов У.Х.,
Жумаева З.Ж.,
Манасова И.С.

**АХОЛИ ЯШАЙДИГАН ТУРАР-ЖОЙЛАРНИ
ТОЗАЛИГИНИ САҚЛАШНИНГ ГИГИЕНИК МОХИЯТИ**
Бухоро давлат тиббиёт институти

Бухоро давлат тиббиёт институтининг Умумий гигиена СГОЗ кафедраси билан Бухоро вилоят ДСЭНМ-давлат санитария эпидемиология назорат маркази билан тузилган инновацион лойиханинг илмий-технологик йўналиши Бухоро вилояти ва шаҳарларда чиқиндиларни ўз вақтида йиғиш, олиб чиқиш ва даф қилиш, чиқиндилардан тарқаладиган экологик хавфли омилларни камайтириш мақсадида тузилган. Ушбу лойиханинг дастлабки натижалари аҳоли яшайдиган турар-жойларни тозаллигини сақлашни гигиеник мохиятини Бухоро шаҳар маҳаллаларида аҳоли орасида санитар оқартирув ишларини жорий қилиш аҳолини санитар билимдонлигини оширишдан иборат. Илмий ишнинг мақсади, коммунал чиқиндиларни даф қилишни гигиеник тартибини асослаб бериш; Бухоро шаҳар маҳаллаларида, ҳудудларида камунал чиқиндиларини йиғиш олиб чиқишда ёпик (контейнер) услубини киритиш; атроф муҳитни тозаллиги, инсонлар яшайдиган турар жойлар, шаҳарчалар маҳалла ва қишлоқ жойларини тозаллигини уни маълум даражада тозаллигини сақлашни гигиеник асослаб бериш; Бу ута муҳим, лекин ниятда мураккаб вазифа бўлиб бунда барча аҳолининг иштирокини талаб қилади. Аҳолини қай даражада турмуш шароитини уни дунё қарашини, урф-одатини, манавий дунёқарашини, турар-жойларни тоза ва озодлигини белгиловчи асосий омил ҳисобланади. Бу ўринда албатта коммунал маиший хизматни ҳам қай даражада ишлашига боғлиқ, аммо қанча ўз вақтида ахлатлар чиқиндиларни аҳоли яшайдиган ердан чиқариб ташлаш тўғри йўлга қўйилган бўлмасин токи шу ерда шу маҳаллада яшовчи одамларни ўзлари ҳам биргалашиб тозалликка эътибор бермаса бу вазифани бажариш қийин бўлади. Натижада кўчалар, уйлар, хоналар атрофида ахлатларнинг йиғилиши ўз пайтида олиб чиқилмаслиги атроф - муҳитни ифлосланишига олиб келади. Шунинг учун ҳам аҳолини бу ишга активлигини, уни санитария савиясини шакллантириш талаб этилади.

Аҳоли яшайдиган ернинг санитария тозалашга ахлатларни йиғиш, олиб чиқиш ҳамда уларни , зарарсизлантириш даф этиш кабилар қиради. Бу масалани тўғри ҳал қилишни режалаштиришда авваламбор ҳар бир одам бошида тўғри келадиган ахлатлар миқдорини аниқланади. Санитар гигиена нормативлар СанПиН Руз № 0221-07 бўйича

Ҳар бир одам бошига суткасида 1-2 кг қаттиқ чиқиндилар тўғри келади. Ўртача ҳар йили ер юзида чиқиндилар ўртача 2% га кўпаймоқда. Бундан ташқари чиқиндиларнинг кўпчилиги темир, пластмасса, қоғозлар бўлиб, улар тупроқда асло ўзгармайди ва тупроқни таркибини ниятда бузиб боради. Тушунарлики агар ўз вақтида ахлат ва чиқиндиларни олиб чиқилмаса уларни йўқотилмаса ҳамма ерни ахлат босади. Ҳозирги пайтда ишлаб чиқариш, корхоналар завод ва фабрикаларнинг ҳам чиқиндилари кўпайиб бормоқда, ҳам захарли моддалар билан ерни, тупроқни, атроф-муҳитни ифлосламоқда. Демак тупроқни эпидемиологик-токсикологик ифлосланиши ниятда мураккаб муаммони ўртага ташламоқда.

Буларнинг барчаси инсонлар саломатлигига уларнинг рухий ҳолатига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Шунинг учун ҳам аҳоли турар жойларини ахлатлардан, чиқиндилардан тозалашда аҳолида эътиборни қаратмоқ зарур. Бунинг учун катта ҳажмли ижтимоий камунал тармоқларни ишлатиш зарур. Ҳозирги пайтда коммунал хўжалик уй-жой маиший хизмат соҳаларида чиқиндилар, ахлатларни ўз вақтида олиб чиқиш уларни белгиланган жойларга элтиб йўқотиш ёки гумификациялаш маълум бир йўлга қўйилган бўлиб, уларни ишини санитария гигиеник назорати остига олинган. Бу ишларни бажариш бир неча йўллар билан амалга оширилган, шулардан:

1. Чиқинди ва ахлатларни олиб чиқиш ёки бу услубда суяқ чиқиндилар 2 йўл билан канализация йўли билан ва олиб чиқариб ташиш йўли билан амалга оширилади. Бундан шаҳар ёки қишлоқларда марказлаштирилган каналлар-қувурлар орқали ёки махсус автомашиналар асанизация машиналарида шаҳар посёлка ёки қишлоқларга махсус белгиланган ерга олиб чиқилади ва у ерга тозалаш йўллари услублари орқали захарсизлантириб гумификация филтрациялаштирилади. Бу услубларнинг энг қадимийси қулай ҳамда кўп тарқалгани олиб чиқиб кетиш ва махсус хандаклар – ахлат йиғиш жойларига йиғиш ва чиритиш усулидир. Бунда энг жавобгарлик ери шуки вақтинчалик ахлатларни йиғиш жойлари қурилмалари, буларга қўйиладиган талаб улар ёпик маҳкам бўлиши, ўзидан суяқликни ўтказмайдиган бўлиши шарт. Яқка тартибда ёки умумий фойдаланишда ишлатадиган хожатхоналар, ювиндик йиғмоғи лозим, чунки акс ҳолда чиқиндиларнинг суяқ қисми ерга сурилиб яқин атроф сув манбаларини, оқар сувларни ифлослаб эпидемиологик ҳолатини келтириб чиқишга сабаб бўлиши мумкин. Бу борада энг қулай ва ишончли автосистерналар, асонизатор машиналари ҳисобланади. Улар

Ахлатларни ўртача миқдори

Ахлатлар тури	Хисоблаш миқдори	Массаси кг	Хажми м ³
1. Канализацияси бор уйдаги ахлат	1 одамга 1 йилда	200	0,5
2. Канализацияси бўлмаган уйлардаги ахлат	-“-“-	200	0,25
3. Кўчани ахлати умумий овқатланиш-ларнинг чиқиндиси	1000м ² 1 овқат	10000 0,065	12,0 -
4. Бозорларнинг чиқиндилари (майдон)	М ² /сутка	0,03	-
5. Хайвонотларнинг гунги Сигирларда Отларда қорамолда	Хар бир Бошга хисоблаб	- - -	15 10 2-3
6. Ахлатхоналарда водопровод бўлмаган уйларники учун	Хар бир яшовчига йилида	1000	1
7. Овқат ювиндиклари	-“-“-	4700	4,4

биринчидан ўта ёпиқ бўлиб, чиқинди ёки ахлатларни суриб олади, тез айтган ерга атрофни ифлосламай олиб боради. Уларнинг хажми ҳам катта, то 4м³ гача, булар шу соҳада ишлайдиган хизматчиларни иш фаолиятини яхшилайти ва кўп жихатдан атмосфера хавосини, атроф мухитни ифлосланишидан сақлайди. Ахлатларни зарарсизлантириш тупроқ ва кислород ҳамда кўёш радиацияси ёрдамида бажарилади. Асосан олиб чиқилган ахлатлар очик хаволи ерга чиқарилиб тупроқ билан кўмилади. Ахлатлар компост усулида тупроқ билан бир неча қаватлаб то ахлатхона тўлгунича йиғиб борилади. Бунда 1-чи йилида ахлатларни чириши, 2-чи йили гумификация жараёни давом этиб, минерализация жараёни кечади Бу босқичда ахлатхона устига истеъмол қилинмайдиган ўсимликлар экилади ва 3-чи йилида хар хил мева ва сабзавотлар экиш тавсия қилинади. Аҳоли яшайдиган турар жойларни ахлат ва чиқиндилардан тозалашни 2-чи йўли ёпиқ ёки канализация услубидир. Бу услубда деярли барча суюқ ва қисман қаттиқ чиқиндилар, ювиндиклар ёпиқ тармоқлар орқали шу захоти четлаштирилиб шаҳар ёки аҳоли яшайдиган ердан узоқлаштирилади. Бунда одам билан ахлат орасида умуман боғлиқлик бўлмай, гигиеник нуктаи назардан энг тўғри танланган услуб хисобланади.

Бунда завод фабрикалар, корхоналарнинг ҳам чиқиндилари кўшилиб умумий қувурлар орқали олиб чиқилиб зарарсизлантирилади. Бу услуб шаҳар экологиясини анча соғломлаштиради. Канализациялаштиришда 2 услубни қўллаш мумкин. Алоҳида кўрилган ва умумий тармоққа уланганларни якка якка тармоқлисида 2 қатор қувурлар етказилиб биридан ахлат, 2-сидан уй-рўзғор чиқиндилари ташланади. Умумийлашган тармоқни эса иккала чиқиндилар бир бўлиб асосий тармоқ орқали четга чиқарилиб ташланади ва зарарсизлантирилади.

Хулоса: атроф мухитнинг инсон ҳаётидаги мисли кўрилмаган чиқиндилари экологияни махсус бўлим сифатида алоҳида эътиборда бўлмоғи тиббиёт ходимларининг профилактика соҳасида асло унутиб бўлмас вазифаси хисобланмоғи ижтимоий тузумни қай тури бўлмасин маҳаллий ҳокимият барча халқ аҳолисини вазифаси бўлмоғи зарур. Иккинчидан аҳоли турар жойларини гигиеник тозалигини сақлашда хар бир шаҳар, қишлоқ, маҳалла, керак бўлса хар бир фуқаронинг асосий вазифаси бўлмоғи керак.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Солихужаев С.С. Умумий гигиена дарслиги. Тошкент, 1992.
2. Журнал «Гигиена и Санитария» 2008 йил, 20-26 с.
3. СанПиН РуЗ № 0200-06 – Тошкент, 2006 й.
4. СанПиН РуЗ № 0231-07 – Тошкент, 2007 й.
5. Директива Совета Европейского Союза 98 (83)ЕС от 03.11.98 по качеству воды, предназначенной для потребления человеком – М.: 1999.
6. Моложавая Е.И., Талаева Ю.Г., Багдасарян Г.А. Гигиенические аспекты охраны окружающей среды. М., 1976.
7. Онищенко Г.Г., Новиков С.М. Основы оценки риска для здоровья населения при воздействии химических веществ загрязняющих окружающую среду. М., 2002.